

УДК 342.393

Н. С. ОРЛОВА, С. С. НАСТЮК

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Розглянуто механізми державного регулювання корпоративних відносин в Україні: законодавче забезпечення та економічні інструменти державного впливу на розвиток корпоративного сектора.

In the article the mechanisms of government control of corporate relations are considered in Ukraine: legislative providing and economic instruments of state influence on development of corporate sector.

Однією з актуальних проблем в Україні є створення сприятливих умов для становлення акціонерних товариств – основних учасників корпоративних відносин. Акціонерна форма господарювання потенційно сприяє розвитку капіталу, тому завдання держави на сучасному етапі розвитку економіки полягає в удосконаленні механізмів регулювання корпоративних відносин, які допомогли б визначити інвестиційну привабливість підприємств, побудувати систему їх ефективного управління та контролю. Крім того, у країні необхідно вдосконалювати державне правове регулювання, яке повинно забезпечувати, з одного боку, необхідні умови для функціонування відповідних ринкових механізмів, а з іншого – прийнятні межі їх дії для всіх учасників ринкових відносин.

Проблемам корпоративного управління присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких А. Берле, О. Вільямс, Дж. Гілберт, Р. Каплан, М. Азоян, Л. Пащенко, О. Софронова, О. Поважний, Т. Дяченко, М. Луцький, Е. Шкарпова та ін.

Протягом останніх років науковці та практики виробили чимало форм і підходів до окремих питань функціонування корпоративного сектора, однак питанням державного регулювання корпоративних відносин присвячено недостатньо уваги. Отже, даний аспект системи регулювання корпоративних відносин має необхідність більш детального вивчення.

Метою статті є пропозиція щодо вдосконалення механізмів державного регулювання корпоративних відносин в Україні, виявлення переваг і недоліків інструментів державного впливу на розвиток корпоративного сектора.

Регулювання державою корпоративних відносин відбувається у двох аспектах: законодавчому та економічному.

Одним з визначальних чинників впливу держави на практику корпоративного управління є законодавство, що спрямоване на регулювання відносин щодо створення та діяльності акціонерних товариств.

Регулювання відносин у сфері корпоративного управління в Україні здійснюється на основі таких законодавчих актів (рис. 1).

Рис. 1. Законодавство у сфері корпоративних відносин в Україні

Аналізуючи стан нормативного регулювання, потрібно також враховувати, що правовий статус багатьох акціонерних товариств визначається також банківським, страховим, інвестиційним, валютним законодавством, законодавством, що регулює професійну діяльність на ринку цінних паперів, тощо [3].

Окреме місце в цій системі займають нормативні документи Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України, яка, відповідно до Закону України “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні” [1], здійснює державне регулювання ринку цінних паперів.

Основними нормативно-правовими актами Комісії в галузі корпоративного управління є: Положення про порядок збільшення (зменшення) розміру статутного фонду акціонерного товариства [4]; Положення про порядок реєстрації випуску акцій під час реорганізації товариств [5]; Положення про проведення контролю за реєстрацією акціонерів для участі у загальних зборах акціонерних товариств [6].

Закон України “Про акціонерні товариства” від 17 вересня 2008 р. № 514-VI набуде чинності через шість місяців від дня його офіційного опублікування, крім пункту, про те, що акції товариств існують винятково у бездокументарній формі, який набуде чинності через два роки від дня опублікування Закону. Виявлені позитивні і негативні зміни до Закону України “Про акціонерні товариства” щодо розвитку корпоративних відносин (рис. 2).

Економічні інструменти впливу на корпоративні відносини діють, коли держава виступає як: інвестор; емітент корпоративних прав; регулятор. У випадку, коли держава виступає в ролі інвестора, відбувається формування частки держави в підприємствах різних організаційно-правових форм і форм власності (залежно від обсягу такої частки). Збільшення державної власності має певні переваги та недоліки (рис. 3).

Рис. 2. Позитивні і негативні моменти Закону України “Про акціонерні товариства”

Практика доводить, що для різних сфер, галузей, ланок економіки підходять свої специфічні форми власності, краще ніж інші пристосовані до певних умов виробництва, обміну та загальноекономічного стану в державі. Досить успішно можуть працювати з абсолютною або значною державною часткою такі види підприємств: вугледобувні, металургійні, оборонні, залізниця, електростанції, підприємства транспорту та зв'язку. Характерною особливістю таких підприємств є погрєба у складному і громіздкому обладнанні, значні капіталовкладення в основні фонди тощо. Базою застосування державної форми власності є ті сфери економіки, в яких об'єктивно велика потреба в прямому централізованому управлінні, здійсненні державних інвестицій, а орієнтація на прибутковість не є критерієм, достатнім для функціонування в суспільних інтересах.

До цих галузей економіки належать ті види діяльності, що виникли в процесі розвитку суспільних продуктивних сил і можуть функціонувати тільки як загальні (єдине ціле), завдяки чому об'єктивно створюється (формується) державна форма управління ними та їх матеріальна основа (засоби інформації, соціальна і виробнича структури, екологічний захист, фундаментальна наука і наукомістке виробництво, наприклад, високих технологій для авіакосмічної техніки).

Державна форма власності виникає і в разі необхідності державної допомоги для санації недержавних підприємств, що зазнають банкрутства. Відбувається це на основі націоналізації фактично збиткових підприємств, їх санації за допомогою державних коштів наступної реприватизації. Але не обов'язково, що всі великі і технологічно складні підприємства мають бути в державній власності або мати значну її частку. Наприклад,

приватними інвесторами у формі акціонерних товариств можуть створюватися гіганти автобудування, нафтодобуваючі, хімічні, авіобудівельні концерни тощо.

Таким чином, для кожної форми власності, а також варіантів їх поєднання є певне місце, де найбільш продуктивно виявляється конкретна, а не будь-яка форма власності, залежно від історичних, політичних, економічних факторів, обсягу, сфери, галузі діяльності.

Рис. 3. Переваги та недоліки збільшення державної форми власності

Багато розвинутих індустріальних держав – Швеція, Франція, Японія – практикують активне державне втручання в господарську діяльність. Цей список можна продовжити Великобританією, Італією, Німеччиною, Іспанією.

Якщо ж за показник “змішаності” економіки в індустріально розвинутих країнах узяти питому вагу державної власності, та особливо державного сектора, то в середньому вони становлять до 1/3.

В Україні у квітні 2008 р. в Реєстрі корпоративних прав держави обліковувалося в середньому близько 800 акціонерних товариств, у статутному капіталі яких є державна частка, при загальній кількості акціонерних товариств близько 32 тис. [2]. Таким чином, існує доволі незначна частка держави в корпоративній власності.

З урахуванням зазначених вище позитивних моментів збільшення державної частки в корпоративному секторі економіки та в умовах розгортання світової фінансової кризи, яка вже сьогодні позначається на економіці України, можна зробити такі висновки:

– державні інвестиції як форма корпоративного сектора допоможуть зменшити негативний вплив кризи на діяльність багатьох підприємств металургійної галузі, машинобудування, а також фінансового сектора (комерційних банків) як необхідної умови успішного функціонування економіки в цілому;

– підтримка держави не допустить можливого банкрутства вищезазначених підприємств, і, як наслідок, можливості переходу їх до суб'єктів, які не будуть зацікавлені в роботі галузі на благо економіки України, а будуть діяти виключно у власних інтересах.

На рис. 4 наведено випадок, коли держава виступає в ролі емітента державних корпоративних прав (ДКП), зазначено мету використання механізму державної емісії та завдання, які треба здійснювати державі для ефективного й оперативного управління ДКП і забезпечення при цьому економічних інтересів суспільства.

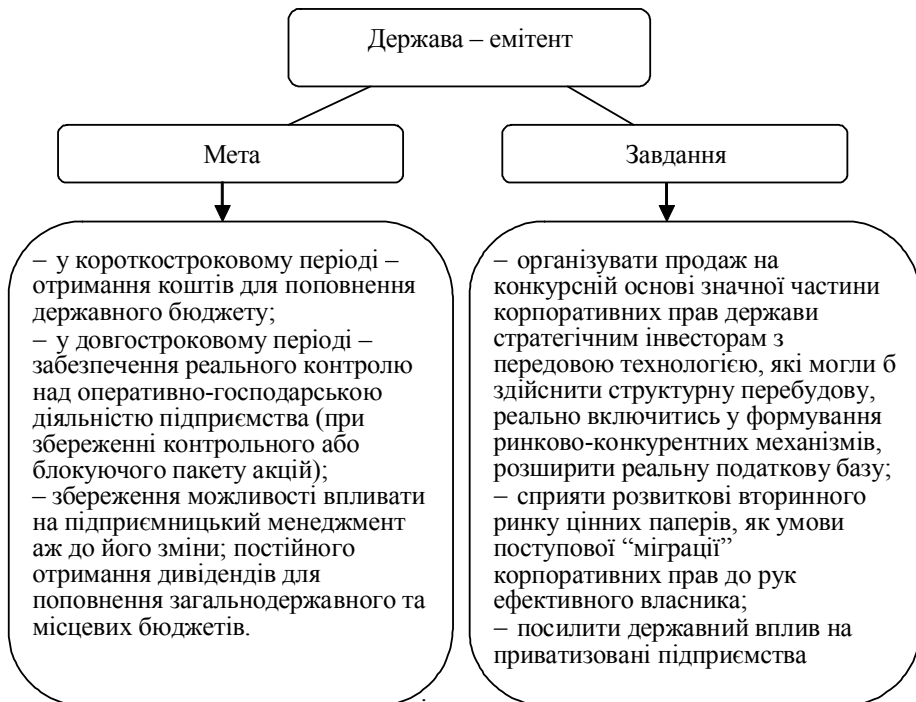

Рис. 4. держава як емітент корпоративних прав

Треба зазначити, що посилення державного впливу на приватизовані підприємства (рис. 4.) з певною часткою державних акцій має забезпечуватися шляхом консолідації корпоративних прав дрібних акціонерів. Це можна реалізувати шляхом створення їх організаційної структури в межах загального складу акціонерів, яка за потреби виступала б спільно з представниками ДКП. Наявні корпоративні права держави в поєднанні з консолідованими правами дрібних акціонерів мають бути достатніми для реального впливу на менеджмент з метою забезпечення його ефективності або заміни.

Одним із проявів державного впливу на розвиток корпоративного сектора є випадок, коли держава виступає в ролі регулятора економічних відносин (рис. 5).

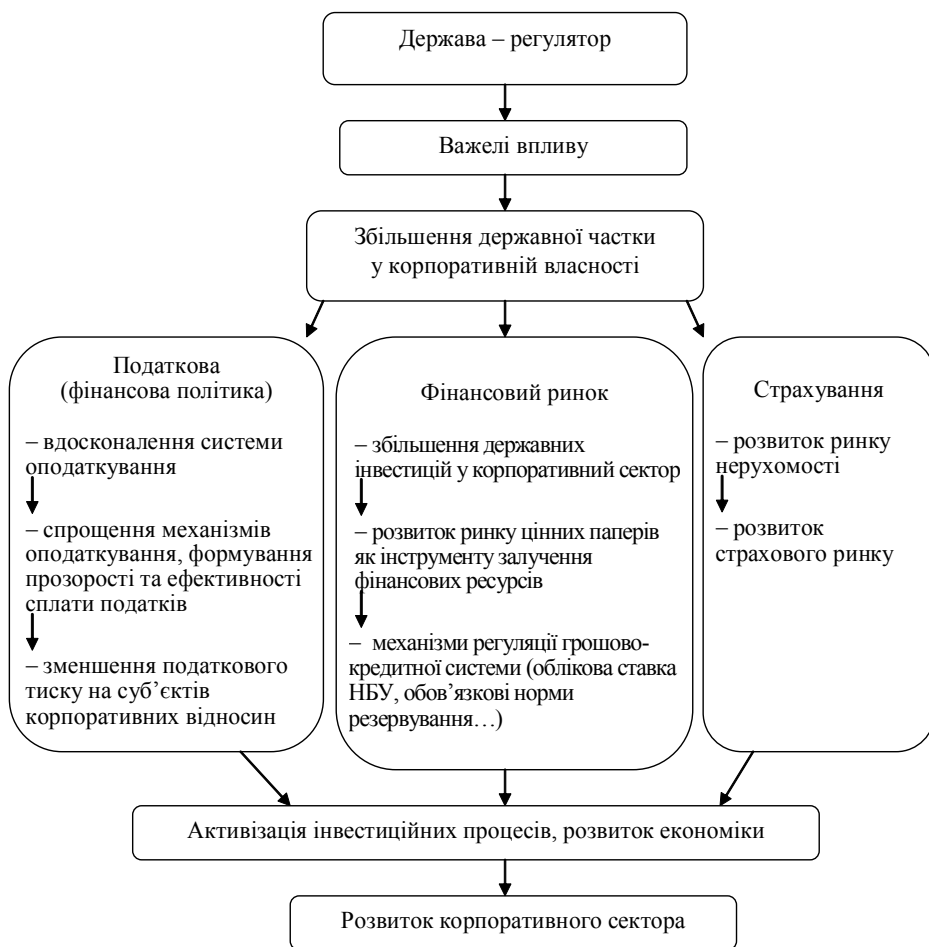

Рис. 5. Держава як регулятор економічних відносин корпоративного сектора

Таким чином, можна зробити висновок, що держава має дуже суттєвий вплив на розвиток корпоративного сектора економіки.

Від того, які інструменти будуть застосовані в ході регулювання державою корпоративних відносин, залежить інтенсивність і ефективність розвитку корпорацій.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновки, що механізми державного регулювання корпоративних відносин в Україні включають: законодавчий блок та економічні інструменти державного впливу.

Напрямки вдосконалення механізмів державного регулювання корпоративних відносин включають:

– у сфері законодавчого врегулювання, шляхом закріплення у відповідних нормативно-правових актах: посилення державного контролю за перерозподілом акціонерної власності; практичне впровадження принципів корпоративного управління; удосконалення державної регуляторної політики щодо розвитку фондового ринку та діяльності його учасників; вдосконалення конкурентної політики та регулювання недержавних монополізованих ринків; чітке визначення і законодавче закріплення прав інвесторів.

– у сфері економічного впливу: створення прозорої нормативної бази оподаткування; зменшення податкового тиску; збільшення державних інвестицій у корпоративний сектор; заміна фіскальної спрямованості приватизації на інвестиційну.

Таким чином, держава відіграє ключову роль у поліпшенні інвестиційного клімату, а дієві механізми державного впливу можуть стати основою для формування і розвитку корпоративних відносин в Україні.

Література:

1. Закон України “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні”: станом на 30 жовтня 1996 р. № 448/96 // ВВР України. – 1996. – Ст. 292.
2. Новини Української асоціації інвестиційного бізнесу 02.06.2008 р. – Режим доступу: www.pif.in.ua/kuanews/jun08/03-uaib.html
3. Офіційний сайт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – Режим доступу: <http://www.ssmc.gov.ua>
4. Положення про порядок збільшення (зменшення) розміру статутного фонду акціонерного товариства від 8 квітня 1998 року № 44 // Рішення від 16 жовтня 2000 р. № 158. – Офіц. вид. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
5. Положення про порядок реєстрації випуску акцій під час реорганізації товариств // Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30 грудня 1998 р. № 221. – Офіц. вид. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
6. Положення про проведення контролю за реєстрацією акціонерів для участі у загальних зборах акціонерних товариств // Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23 грудня 1998 р. № 199. – Офіц. вид. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>

Надійшла до редколегії 23.03.2009 р.